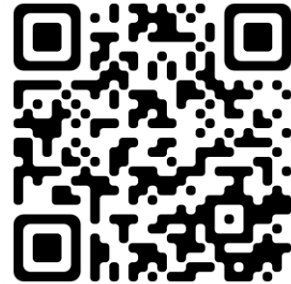




DOI 10.37491/UNZ.89-90.5
УДК 341.4



Наталія ПЛИСЮК¹

СИСТЕМА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

Досліджуються питання щодо характеристики та аналізу джерел кримінального законодавства окремих зарубіжних держав, котрими регламентуються питання щодо юридичного закріплення системи злочинів проти життя людини. У кримінальному законодавстві держав-представників романо-германської правової сім'ї життя та здоров'я є пріоритетним об'єктом кримінально-правової охорони. Норми, в яких закріплено відповідальність за злочини проти життя особи, є складовою забезпечення суспільної безпеки в умовах ліберальної доктрини прав людини. У законах про кримінальну відповідальність цих держав відображені переваги всім відомої «класичної» школи права, тобто життя та здоров'я особи посідає серед інших об'єктів кримінально-правової охорони одне з чільних місць. Суспільна важливість таких відносин виявляється, насамперед, через застосування кримінального покарання у вигляді довічного позбавлення волі, залежно від тяжкості вчиненого діяння. Також простежується збільшення обставин, які обтяжують відповідальність за вчинення таких діянь. У цілому злочини проти життя диференційовані на прості, кваліфіковані та привілейовані склади вбивств та вбивство через необережність. Згідно з кримінальним законодавством зарубіжних держав, регламентація злочинів проти життя має певні відмінності порівняно із системою таких злочинів за КК України, які стосуються не тільки назв і місця цих складів

¹ кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, nataliiaplysiuk25@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9857-929X>.



злочинів у системі кримінальних кодексів, але і їхнього переліку, видів та міри покарання за їх вчинення. Посягання на життя завжди засуджуються з боку держави та тягнуть за собою застосування найбільш тяжких покарань за їх вчинення. Також обов'язково враховуються традиції та особливості національного законодавства. Як правило, кодекси різних держав містять спеціальні вказівки на випадки, за котрих особа, яка вчиняє умисне вбивство, підлягає найбільш суровому покаранню; і дуже часто таким покаранням виступає довічне позбавлення волі. Боротьба із позбавленням людини життя здійснюється в кожній державі. Право на життя є основоположним та найбільш цінним для кожної людини. І такі злочини, як правило, мають системну побудову.

Ключові слова: вбивство, кримінальне законодавство, відповідальність, система злочинів проти життя.

Кримінальне законодавство України в сучасних умовах потребує підвищення його ефективності та змін. Таке вдосконалення можливе шляхом аналізу та втілення дієвих кримінально-правових стандартів, які існують у інших зарубіжних державах. Також для створення ефективних міжнародно-правових засобів протидії злочинності вкрай важливим є вивчення та порівняння чинного кримінального законодавства у конкретних зарубіжних державах. Тому для підвищення ефективності кримінально-правової охорони життя людини є корисним врахування досвіду розвинених зарубіжних держав.

Дослідженню питань щодо злочинів проти життя присвятили свої праці такі вчені, як: П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, О. А. Баранова, Ю. В. Баулін, С. Г. Блинська, В. І. Борисов, Н. Г. Вольдимарова, В. К. Грищук, В. О. Копанчук, М. П. Короленко, В. М. Куц, О. П. Литвин, О. М. Лупіносова, В. М. Мамчур, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, Л. А. Остапенко, Л. М. Підкоритова, В. Ф. Примаченко, А. В. Савченко, В. В. Стапис, Є. В. Фесенко, М. І. Хавронюк та ін. У працях вказаних вчених загальні проблеми злочинів проти життя людини були предметом досліджень у різних аспектах. І в основному їхні дослідження стосувалися лише окремо взятих різновидів злочинів проти життя, а не їхня система в цілому. Тому дослідження саме системи злочинів проти життя та їхнього місця в системі всіх кримінальних правопорушень за законодавством окремих зарубіжних держав видається нам актуальним.

Метою статті є дослідження правової регламентації системи злочинів проти життя за кримінальним законодавством окремих зарубіжних держав на прикладі романо-германської правової сім'ї, до якої належить і Україна. Саме порівняльний аналіз законодавства за різними правовими системами допомагає краще вивчити власне національне законодавство та визначити чинники його вдосконалення.



Важливо відзначити, що натепер у кожній державі існує певна правова система. Є навіть такі держави, котрі мають по декілька правових систем одночасно. Також не можна стверджувати, що обов'язково окрема правова система втілює в собі ознаки конкретної правової сім'ї, оскільки може містити хоча б незначним чином ознаки й іншої правової сім'ї (наприклад, Данія). Тому, на нашу думку, необхідно розмежовувати такі поняття, як «правова сім'я» та «правова система», незважаючи на те, що окремі вчені-юристи такі поняття ототожнюють.

У кримінальному законодавстві держав-представників романо-германської правової сім'ї життя та здоров'я є пріоритетним об'єктом кримінально-правової охорони. Норми, в яких закріплено відповідальність за злочини проти життя особи, є складовою забезпечення суспільної безпеки в умовах ліберальної доктрини прав людини. У законах про кримінальну відповідальність цих держав відображені переваги всім відомої «класичної» школи права, тобто життя та здоров'я особи посідає серед інших об'єктів кримінально-правової охорони одне з чільних місць. Суспільна важливість таких відносин виявляється, насамперед, через застосування кримінального покарання у вигляді довічного позбавлення волі, залежно від тяжкості вчиненого діяння. Також простежується збільшення обставин, які обтяжують відповідальність за вчинення таких діянь. У цілому злочини проти життя диференційовані на прості, кваліфіковані та привілейовані склади вбивств та вбивство через необережність.

Кримінальний кодекс **Французької Республіки** від 22 липня 1992 р. вніс зміни в систему складу умисних посягань на життя людини [1]. Відмовившись від привілейованого складу дітовбивства, в систему складів умисних посягань на життя людини включено умисне вбивство без обтяжуючих обставин; отруєння; умисні вбивства за обтяжуючих обставин: умисне вбивство, вбивство, пов'язане з іншим злочином, вбивство з метою приготування або полегшення вчинення проступку, або сприяння втечі, або забезпечення безкарності виконавця чи співучасника проступку, вбивство, вчинене щодо певних груп потерпілих, підвищений захист яких встановлено Кримінальним кодексом. Як самостійний склад виділено таку обтяжуючу обставину, як застосування тортур або актів жорстокості.

В основу побудови системи Особливої частини Кримінального кодексу **Італійської Республіки** у випадках, коли злочинне діяння заподіяло шкоду декільком об'єктам, на перше місце поставлено захист інтересів і прав особистості [2]. Тому в розділ «Про злочини проти особистості» поміщені також види злочинів, які за кримінальним законодавством України відносяться, наприклад, до злочинів проти правосуддя або у сфері комп'ютерної інформації.

У теорії італійського кримінального права вбивство визначається як позбавлення життя однієї людини іншою людиною навмисно або з необережності за відсутності ознак інших злочинів. Кримінальний кодекс Італії виділяє такі види вбивств: умисне та ненавмисне.

Кримінальна відповідальність за заподіяння смерті з необережності передбачена ст. 589 Кримінального кодексу Італії. Необережним вважається вбивство, вчинене через незнання, недбалість, недосвідченість чи в



результаті порушення законів і правил дії, які спричинили смерть потерпілого. Найбільш поширеними випадками необережного вбивства в Італії визнаються необережне заподіяння смерті в результаті професійної діяльності (зокрема лікарями), дорожньо-транспортних пригод та в результаті порушення роботодавцями правил охорони праці. Кримінальний кодекс Італії передбачає відповідальність за необережне вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин. Так, якщо діяння було вчинено в результаті порушення правил дорожнього руху або правил безпеки праці, покарання збільшується і встановлюється у вигляді позбавлення волі на термін від одного до п'яти років (ч. 2 ст. 589). Отже, законодавство Італії дуже детально регламентує ознаки, які впливають на відповідальність, та досить суворі санкції за заподіяння смерті іншій особі.

За Кримінальним кодексом **Федеративної Республіки Німеччина** 1871 року [3], система злочинів проти життя людини закріплена окремим розд. XVI «Злочинні діяння проти життя», до яких віднесено тяжке вбивство (§ 211), вбивство (§ 212), менш тяжкий випадок вбивства (§ 213), вбивство на прохання потерпілого (§ 216), дії, пов'язані із перериванням вагітності (§§ 218, 218а, 218в, 218с, 219, 219а, 219в), геноцид (§ 220а), залицення в небезпеці (§ 221), необережне вбивство (§ 222).

Під умисним вбивством тут розуміється позбавлення життя іншої людини шляхом активних дій чи бездіяльності, які було вчинено умисно, а якщо не буде встановлено у винної особи наявності умислу на позбавлення життя іншої людини, то вона нестиме відповідальність за вбивство через необережність.

Згідно з Кримінальним кодексом **Швеції** від 21 грудня 1962 року [4], система злочинів проти життя включає тяжке вбивство, просте вбивство, дітовбивство, вбивство з необережності та готування або замах на вбивство (гл. 9 розд. 1). Відповідно як відмежування законодавець вказує, що просте вбивство є менш тяжким і потрібно брати до уваги обставини, які сприяли вчиненню діяння або через інші підстави (ст. 2 гл. 9 розд. 1).

За Кримінальним кодексом **Республіки Польща** від 06 червня 1997 р. [5], до системи злочинів проти життя віднесено (Артикул 148) просте вбивство, привілейоване (вбивство у стані сильного душевного хвилювання, виправданого обставинами; вбивство матір'ю своєї дитини під час пологів і під їх впливом; евтаназія) та вбивство за обтяжуючих обставин (вчинене з особливою жорстокістю; вчинене в зв'язку із взяттям заручника; вчинене у зв'язку із згвалтуванням; вчинене в зв'язку з розбоем; вчинене з мотивів, що заслуговують на особливе засудження; вчинене з використанням вогнепальної зброї чи вибухових матеріалів; вбивство одним діянням більше ніж однієї особи; вчинене особою, раніше засудженою за вбивство).

У Польщі вбивство є винятково умисним діянням, тобто тут відсутня кримінальна відповідальність за вбивство через необережність [6, с. 53]. Також у кримінальному кодексі Республіки Польща відсутнє законодавче визначення поняття вбивства. Це поняття є лише доктринально визначеним, що можна вважати суттєвим недоліком [6, с. 53].

У Кримінальному кодексі **Австрії** від 23 січня 1974 р. [7] систему злочинів проти життя закріплено розд. 1 Особливої частини «Злочини



проти життя і здоров'я» (§§ 75–82), до яких входять тяжке вбивство, вбивство у стані сильного душевного хвилювання, вбивство на вимогу потерпілого, доведення до самовбивства, вбивство новонародженого, необережне вбивство, необережне вбивство за наявності обставин, пов'язаних з особливою небезпекою для життя і здоров'я, погроза вбивством. Необережне вбивство або необережне тілесне ушкодження караються як проступок. Якщо закон прямо не передбачає, то караним є лише умисне злочинне діяння (§ 7) [8, с. 36].

Кримінальний кодекс **Данії** [9] закріплює систему злочинів проти життя аж у гл. 25 (тобто кримінально-правова охорона життя і здоров'я особи не стоїть на першому місці) «Насильницькі злочини проти особи» (§§ 237–241). До цієї системи входять такі злочини проти життя, як: вбивство, вбивство матір'ю новонародженої дитини, вбивство за проханням потерпілого, допомога (співучасть) у самогубстві, вбивство з необережності.

Кримінальні кодекси Австрії та Данії, як і Кримінальний кодекс Республіки Польща, не містять законодавчого визначення поняття вбивства. Таке поняття є лише доктринально визначеним, що призводить до певних труднощів, помилок, неточностей у процесі здійснення кримінально-правової кваліфікації.

Для кримінального законодавства постсоціалістичних держав романо-германської правової сім'ї (Україна, Молдова та інші держави пострадянського простору) характерним є матеріальне визначення поняття злочинів проти життя, систематизація та юридична техніка [10, с. 12]. За кримінальним законодавством держав пострадянського простору основне місце в системі злочинів проти життя займає умисне вбивство, яке поділяється на просте вбивство, за обтяжуючих та пом'якшуючих обставин. Також окремо виділяється вбивство через необережність.

Кримінальний кодекс **Республіки Молдова** від 18 квітня 2002 р. [11] у гл. 2 Особливої частини (ст.ст. 145–149, 155) закріплює певну систему злочинів проти життя, до якої входять умисне вбивство, вбивство, вчинене у стані афекту, дітовбивство, позбавлення життя за бажанням особи (евтаназія), позбавлення життя з необережності та погроза вбивством.

Також в окремий підрозділ виділено злочини проти життя у Пенітенціарному кодексі **Естонії** від 06 червня 2001 р. [12], а саме в гл. 9 «Винні діяння проти особи», розд. 1 «Винні діяння проти життя» (ст.ст. 113–117), серед яких — просте вбивство, вбивство за обтяжуючих обставин (вчинене способом мучення або жорстокості; вчинене загальнонебезпечним способом; двох або більше людей; вчинене неодноразово; поєднане з розбоям або вчинене з корисливих мотивів; з метою приховування іншого винного діяння або полегшення його вчинення; вчинене із застосуванням вибухового пристрою або вибухових речовин); спровоковане вбивство (вчинене у стані сильного душевного хвилювання); вбивство дитини та заподіяння смерті з необережності. На жаль, визначення поняття вбивства ні Кримінальний кодекс Республіки Молдова, ні Пенітенціарний кодекс Естонії не закріплюють.



У Кримінальному кодексі **Республіки Болгарія** [13] статті, які містять у диспозиціях складні злочинів, що створюють небезпеку життю і здоров'ю людини, в окремій главі не виділені. Ці статті містяться серед злочинів проти особи в главі другій Особливої частини КК [14, с. 12]. Наприклад, діяння, яке полягає в незаконному проведенні абортів, по суті, прирівнюється до вбивства, адже ст. 126, в якій передбачена відповідальність за цей злочин, міститься в главі другій «Злочини проти особи» в розд. I «Вбивство». Також у КК Болгарії серед видів заповідання смерті через необережність виділяється вбивство, вчинене внаслідок умисно заповіданих тілесних ушкоджень, у тому числі й у стані сильного душевного хвилювання або при перевищенні меж необхідної оборони (ст. 124) [13].

У системі злочинів проти життя в окремих державах романо-германської правової сім'ї виділяється норма про доведення до самогубства. На відміну від вітчизняного формулювання доведення до самогубства, де розширено перелік способів доведення до самогубства (ст. 120 Кримінального кодексу України), в інших державах (Франція, Польща, Іспанія) взагалі не зазначено жодного способу доведення до самогубства, що відповідає потребам практики, адже жоден спосіб не має переваги над іншим, найважливіше — захист життя людини [15, с. 303].

Таким чином, підсумовуючи проведені дослідження, вирішуючи питання про правове регулювання системи злочинів проти життя особи за кримінальним законодавством окремих зарубіжних держав, можна зробити висновки, що така система містить види вбивств, іноді вона відрізняється за кількістю вбивств, за обтяжуючими та пом'якшуючими обставинами таких вбивств. Але водночас, за проаналізованим нами кримінальним законодавством у більшості держав романо-германської правової сім'ї (за винятком Італії), до самостійних розділів про злочини проти життя особи не віднесено так звані «спеціальні види вбивств». Вони є «розкиданими» по різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу, як і в Україні [16], за колом спеціальних потерпілих осіб. Доведення до самогубства виділяється як окремий склад не в усіх проаналізованих державах, а лише в окремих із них (Франція, Польща, Україна, Іспанія). У кримінальному законодавстві окремих держав (Австрія, Данія, Молдова) містяться норми, які прямо визначають заборону евтаназії. Її ще називають «вбивство на прохання (вимогу) потерпілого». Хоча в Україні евтаназія є забороненою, але прямої вказівки на це серед різновидів вбивств у Кримінальному кодексі України немає [17].

Згідно з кримінальним законодавством зарубіжних держав, регламентація злочинів проти життя має певні відмінності порівняно із системою таких злочинів за КК України, які стосуються не тільки назв і місця цих складів злочинів у системі кримінальних кодексів, але і їхніх переліку, видів та міри покарання за їх вчинення. Варто відзначити, що у кримінальному законодавстві окремих зарубіжних держав романо-германської правової сім'ї системі злочинів проти життя відводиться різне місце. Але попри відмінності, також можна відзначити держави (Болгарія, Молдова, Естонія та ін.) цієї правової сім'ї, в яких правова регламентація системи злочинів



проти життя є дуже подібною до тієї, яка закріплена кримінальним законодавством України.

Спільними рисами правового регулювання системи злочинів у окремих державах романо-германської правової сім'ї можна виділити такі: 1) злочини проти життя виділено в окремий підрозділ (за винятком Італії); 2) має місце поділ злочинів проти життя за формою вини (за винятком Польщі, де виділено лише умисне вбивство); 3) здійснюється диференціація злочинів проти життя за ступенем суспільної небезпечності; 4) в більшості держав Кримінальний кодекс містить законодавче визначення поняття вбивства (за винятком Польщі, Австрії, Данії, Естонії). Посягання на життя завжди засуджуються з боку держави та тягнуть за собою застосування найбільш тяжких покарань за їх вчинення. Також обов'язково враховуються традиції та особливості національного законодавства. Як правило, кодекси різних держав містять спеціальні вказівки на випадки, за котрих особа, яка вчиняє умисне вбивство, підлягає найбільш суворому покаранню. І дуже часто таким покаранням виступає довічне ув'язнення.

Отже, можна констатувати, що боротьба із позбавленням людини життя здійснюється в кожній державі. Право на життя є основоположним та найбільш цінним для кожної людини. І такі злочини мають системну побудову. Зважаючи на сказане, серед перспектив подальших розвідок цього напрямку може бути розробка вирішення питання саме про караність за вчинення того чи того злочину проти життя. Деякі моменти цього питання залишаються малодослідженими, оскільки по-різному вирішується питання в зарубіжних державах щодо віку, з якого можуть притягувати до відповідальності за вбивство та різними можуть бути вид та міра покарання за вчинення одного і того ж виду вбивства в різних державах.

Список використаних джерел

1. Criminal Code of the French Republic (as of 2005) (English version) (2011-01-28). *Legislationline*. URL: <https://bit.ly/3RbBTOF>.
2. Criminal Code of Italy (approved by Royal Decree No. 1398 of 10/19/1930). *WIPO Lex*. URL: <http://bit.ly/3JmdG5J>.
3. German criminal code / transl. by M. Bohlander (2010). *OHCHR Anti-Discrimination Database*. URL: <https://bit.ly/3j71Od4>.
4. The Swedish Criminal Code (Upd. 02.12.2022). *Government Offices of Sweden*. URL: <http://bit.ly/3j8xqiB>.
5. Polish Penal Code (Act of 6 June 1997). *International Money Laundering Information Network*. URL: <https://bit.ly/3Di49J9>.
6. Гришук В. К., Маковецька Н. Є. Умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща: юридичний аналіз складів злочинів. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012. 368 с.
7. *Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch, Fassung vom 05.02.2020. Legislationline*. URL: <https://bit.ly/3XFEwdz>.
8. Гороховська О. В. Вбивство через необережність: проблеми кримінальної відповідальності / наук. ред. А. А. Музика. Київ: Вид. Паливода А. В., 2007. 180 с.



9. The Criminal Code (Order No. 909 of September 27, 2005, as amended by Act Nos. 1389 and 1400 of December 21, 2005). *NATO's WPS Global Database*. URL: <https://bit.ly/3RhvXDd>.
10. Коцюба О. П. Проблеми формування правової системи і законодавства України. *Правова система України: теорія і практика* : тези доп. і наук. повід. наук.-практ. конф. Ін-ту д-ви і права ім. В. М. Корецького АН України (07–08 жовт. 1993 р). Київ, 1993. С. 10–14.
11. The Criminal Code of the Republic of Moldova (No. 985–XV dated 18.04.2002). Chisinau, November 2009. *The SHERLOC (Sharing Electronic Resources and Laws on Crime)*. URL: <https://bit.ly/3WKzFX0>
12. Estonia Criminal Code (Passed 06.06.2001, entry into force 01.09.2002). *The SHERLOC (Sharing Electronic Resources and Laws on Crime)*. URL: <https://bit.ly/3HeuBV6>.
13. Criminal Code of the Republic of Bulgaria. *NATO's WPS Global Database*. URL: <https://bit.ly/3wухB9T>.
14. Лихова С. Я. Кримінальна відповідальність за порушення безпеки людини за законодавством держав-учасниць Європейського Союзу. Київ : Ред. журн. «Право України», 2012. Вип. № 5. «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України». 89 с.
15. Крайник Г. С., Коконос В. А. Доведення до самогубства: до питання кримінально-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 300–304. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-9/73>.
16. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341–III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://bit.ly/2HuG8kE>.
17. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України (станом на 18 січня 2022 року) / за заг. ред. І. М. Копотуна. Київ : Професіонал, 2022. 932 с.
18. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського ; перекл. з ісп. О. В. Лішевської. Київ : ОБК, 2016. 284 с.

Надійшла до редакції 07.12.2022
Рекомендовано до друку 20.12.2022

Nataliia PLYSIUK

(Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law)

The System of Crimes against Life Under the Legislation of Certain States of the Romano-Germanic Legal Family

Issues related to the characterization and analysis of the sources of criminal legislation of certain foreign states, which regulate issues related to the legal consolidation of the system of crimes against human life, are studied. In the criminal legislation of the states representing the Romano-Germanic legal family, life and health are a priority object of criminal law protection. Norms that establish responsibility for crimes against a person's life are a component of ensuring public security in the conditions of the liberal doctrine of human rights. The laws on criminal responsibility of these states reflect the advantages of the well-known «classical» school of law, i.e. here, the life and health of a person is among other objects of criminal law protection in one of the first places. The social importance of such social relations is manifested primarily through the application of criminal punishment in the form of life imprisonment depending on the gravity of the committed act. There is also an increase in the circumstances that aggravate the responsibility for committing such acts. In general,



crimes against life are differentiated into simple, qualified and privileged murders and murder due to negligence. According to the criminal legislation of foreign countries, the regulation of crimes against life has certain differences in comparison with the system of such crimes under the Criminal Code of Ukraine, which relate not only to the names and places of these crimes in the system of criminal codes, but also to their list, types and degree of punishment for their commission. Assaults on life are always condemned by the state and entail the application of the most severe punishments for their commission. Traditions and peculiarities of national legislation must also be taken into account. As a rule, the codes of different states contain special instructions for cases in which a person who commits intentional murder is subject to the most severe punishment, and very often such a punishment is life imprisonment. The fight against the deprivation of human life is carried out in every state. The right to life is fundamental and most valuable for every person. And such crimes, as a rule, have a systematic structure.

Keywords: murder, criminal law, responsibility, system of crimes against life.